

УДК 339.33:338.432+332.12(477)

СТВОРЕННЯ МЕРЕЖІ ОРСП В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ, ЯК ШЛЯХ АКТИВІЗАЦІЇ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОСЕКТОРІ

Ярмоленко О.Б.

У статті викладений авторський погляд на роль оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) у відтворювальному процесі загальноекономічного розвитку. Визначені проблеми реалізації Національної програми створення мережі ОРСП в Україні та шляхи їх розв'язання.

Актуальність проблеми. Проблеми розвитку аграрного сектору вже давно вийшли за межі аграрної економіки і аграрної науки взагалі. Сьогодні це загальнонаціональні проблеми і тому до їх розв'язання мають залучатись широкі кола інших сфер науки і практики, державних управлінців, політиків, тощо.

Ця теза базується на тому, що сьогоднішньою глобальною проблемою аграрного сектору національної економіки, як і багатьох інших її секторів, є втрата відтворювальної функції. А, як відомо, саме реалізація відтворювальної функції забезпечує не тільки ефективне функціонування господарюючих суб'єктів, галузей, економічних систем, а й їх розвиток. Лише включивши механізми розширеного відтворення, ми в змозі накопичити внутрішні ресурси для економічного розвитку, навіть не залучаючи іноземні інвестиції і не продаючи наші землі [1].

Сьогодні в Україні склалася змішана структура сільськогосподарського виробництва, в якій великі корпоративні і малі фермерські господарства мають свої ніші. Корпоративні господарства виробляють найбільш комерційно привабливі та експортоорієнтовані види продукції, а малі, зокрема, господарства населення, - маловигідні і трудомісткі - картоплю, овочі, плоди, молоко, і тому подібне. Вони орієнтовані на продовольче самозабезпечення і забезпечення внутрішніх потреб продовольчих регіональних ринків.

Виклад основного матеріалу. Упродовж минулого періоду держава створювала сприятливі умови для розвитку корпоративного сектора сільського господарства. У той же час, розвиток малих селянських господарств гальмується, в першу чергу, з причин нерозвиненості ринкової інфраструктури і застарілої неефективної системи державної підтримки цього сектора, до яких ці господарства практично не мають прямого доступу, і відповідно перспектив щодо модернізації виробництва, отримання справедливих цін, захисту їх економічних інтересів, що, в свою чергу, негативно позначається на відтворенні їх виробничого потенціалу, який поступово виснажується [2].

Ринкова теорія визначає, що ефективність аграрного сектора реалізується переважно у процесі товароруху, критерієм якого є ступінь

адекватності (справедливості) товарообмінних операцій. А, натомість, ми можемо відмітити найбільші втрати саме у процесі товароруху сільгосппродукції, тобто на стадії її просування від поля до кінцевого споживача, де втрати виробників становлять порядку 30-40% товарної маси і 20-30% часу. Це і є найбільш адекватні показники ефективності логістики товарного ринку, що включає в себе такі операції, як: збирання продукції; транспортування, перевантаження; первинна обробка (мийка, сушка, сортування, пакування); зберігання; контроль якості – сертифікація; дистрибуція.

До цього слід навести ще одну думку стосовно структури аграрного господарства, як і інших галузей економіки. Сутність її полягає в тому, що з переходом нашої економіки до ринкових умов її організаційно-виробнича структура поступово трансформується з галузевої у ринкову, основу якої складають товарні ринки. Саме в межах товарних ринків, які включають всі процеси від виробництва до реалізації і споживання товару, і відбуваються відтворювальні процеси.

Існуюча модель аграрного ринку, сформована протягом двох останніх десятиліть, дозволяє забезпечити вагомі фінансові результати лише крупним виробникам - аграрним холдингам. В той же час, малі і середні фермерські господарства не отримують належного розвитку, але це не означає, що вони не повинні існувати, тому що вони виконують надзвичайно важливу функцію – самозайнятості сільського населення і знімають напругу на ринок праці.

Тому існуюча модель аграрного виробництва вимагає модернізації, метою якої має стати забезпечення сприятливих умов функціонування цих господарств, зокрема, рівного доступу усіх суб'єктів господарювання аграрного сектору до ринків збуту.

У світовій практиці підтримка конкурентоспроможності означає формування рівних можливостей господарювання для різних за розмірами і видами сільськогосподарської діяльності суб'єктів ринку. З таких позицій в Україні регулюючі заходи мають бути спрямовані на підтримку саме тих суб'єктів, які стримують відтворювальний процес на ринку. Наприклад, підвищення ефективності малих виробників можливе шляхом стимулювання процесів: консолідації, кооперації, товарообігу, розвитку ринкової інфраструктури (оптових ринків і логістики), що забезпечить їх доступ до вигідних цін тощо.

Наші наукові висновки базувались на дослідженні найбільш важливих і проблемних аграрних і продовольчих ринків - плодоовочевої продукції.

Так було визначено, що на ринках плодоовочевої продукції ефективним заходом укрупнення товарних партій і організацій досконалої логістики товароруху є створення мережі сучасних регіональних оптових ринків. Для цього були прийняті – Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», відповідна державна програма та ряд інструктивних положень. Але програма провалилась, незважаючи на витрачені державні кошти, тому що побудовані оптові ринки в деяких

регіонах, у тому складі і «Столічний» під Києвом, не відповідають (за структурою, функціями, технологіями, організацією і обсягами товарообігу) вимогам до ОРСП, як аграрно-маркетинговий центр сучасної логістики ринку.

Причиною цього стало нехтування науковими рекомендаціями щодо організації процесу розбудови мережі ОРСП в країні, розробленими бізнес-проектами з відповідними обґрунтуваннями і, навіть, погодженими Єврокомісією. А між іншим, ці рекомендації містили: визначення Логістичних перехресть для оптимального розміщення регіональних ОРСП, необхідний перелік їх функцій, розрахунки їх структури та техніко-економічних параметрів, основи організації і режимів їх роботи, механізми взаємодії між виробниками сільгосппродукції та оптовими операторами тощо [3, 5, 7].

А головне полягало в тому, що ці дослідження доводили, що будівництво ОРСП - це не бізнес-проект, а Національний проект, який набуває ефективності не у межах його самостійного господарювання, а в масштабах всього ринку. Ці розрахунки були адресовані не тільки інвесторам, а й органам управління, оскільки вони доводили, незважаючи на те, що термін окупності інвестицій у будівництво ОРСП складає від 5 до 6 років, загально-ринкова ефективність їх діяльності, як елементу логістичної інфраструктури, ринку плодоовочевої продукції наступала на 2-й-3-й рік їх функціонування. Саме ці рекомендації не були враховані органами влади при реалізації Програми будівництва мережі ОРСП в Україні [4].

На сьогодні в ланцюгу «виробник - оптовик - роздрібний продавець –споживач», який лише формується, відсутні тривалі, стабільні зв'язки, не запроваджено контрактний механізм. А функціонування на ринку сільськогосподарської продукції неорганізованих посередницьких структур, багаторазовий перепродаж товарів цими структурами призводять до завищення роздрібних цін.

Причини, які спонукали створенню оптових ринків України, пов'язані з необхідністю формування прозорої інфраструктури аграрного ринку, вирівнювання цінового паритету та стримування інфляційних процесів. В свою чергу, необхідність формування оптових ринків в Україні обумовлена:

- порушенням зв'язків між товаровиробниками і споживачами;
- необхідністю прискорення руху продукції та скорочення втрат на шляху від виробника до кінцевого споживача;
- труднощами збуту продукції вітчизняних товаровиробників;
- значним зростанням товарообмінних операцій сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки;
- необхідністю створення умов для здійснення належного державного ветеринарного і санітарно-епідеміологічного контролю;
- необхідністю поліпшення якості продукції, що пропонується споживачеві, та підвищення рівня його обслуговування: створення умов для контролю щодо відповідності продукції вимогам стандартів;

- необхідністю передпродажної обробки та сортування продукції перед надходженням її на ринок;
- дотримання умов продажі за стандартною вагою чи в стандартній упаковці тощо.

Провідна роль держави у сприянні процесам створення і розвитку ОРСП, обумовлена:

- необхідність проведення політики імпортозаміщення та захисту внутрішнього ринку;
- регулювання в сфері ринкових операцій з метою забезпечення чесної та прозорої конкуренції серед постачальників та оптових торговців;
- запровадження критеріїв якості та стандартів сортування і пакування;
- забезпечення контролю за безпекою продуктів харчування для здоров'я людини, а також ветеринарної і фітосанітарної безпеки тощо.

Світова практика показала, що будівництво таких ринків, успішна подальша їх діяльність, залежить перш за все від багатьох факторів, а саме: достовірного розрахунку товарних потоків, що мають проходити через ринок, оптимального вибору місця їх розташування, вибору типу оптового ринку для регіону, його виробничої та організаційної структури, вірної орієнтації завдань і функцій ринку для відповідного регіону, вірного розрахунку параметрів торговельних, складських та допоміжних приміщень, тощо, тобто, тих техніко-економічних параметрів, які характеризують оптовий ринок сільгосппродукції, за якими ОРСП мають відрізняти від інших торговельних установ.

Дослідження, проведені автором і іншими вченими, дозволили запропонувати ефективну стратегію реалізації Національної програми створення мережі ОРСП в Україні; скорочено, вона виглядає наступним чином:

1 етап (1-й і 2-й рік з початку реалізації програми) – розраховуються і проектується пілотний проект створення ОРСП у вигляді агромаркетингового центру (АМЦ) національного значення площею до 100 га біля м. Одеси;

2 етап (2-й – 3-й рік) - створення біля великих міст, де існує розвинена система дрібнооптової й роздрібною торгівлі, а саме: Києва, Харкова, Донецька, Львова й Дніпропетровська 5 оптових ринків постачальницького типу площею до 150 га кожний;

3 етап (3-й-4-й рік) - створення біля обласних центрів регіонів з розвинутою базою виробництва плодоовочевої продукції (Херсон, Миколаїв, Вінниця, Івано-Франківськ, Полтава, Запоріжжя, Чернівці, Сімферополь, Хмельницький, Ужгород) 10 оптових ринків виробничого типу площею 5-10 га кожний.

4 етап (4-й-5-й рік) - створення оптових ринків сільгосппродукції місцевого значення постачальницького типу біля інших обласних центрів України. Реалізація такої стратегії потребує певної переорієнтації державної політики підтримки створення ОРСП, яка може здійснюватися шляхом:

- розробки, затвердження й контролю за реалізацією заходів щодо створення й функціонування ОРСП;
- розробки й контролю виконання міжнародних стандартів, правил торгівлі, ветеринарних і санітарних правил, інших нормативно-правових документів, що регламентують їх діяльність;
- організації системи державних закупівель через оптові ринки;
- виділення земельних ділянок під ОРСП, у тому числі землі державної або комунальної власності, з урахуванням санітарної зони, у розмірі, що буде забезпечувати учасників ринку необхідними торговельними місцями, буде сприяти розміщенню відповідних об'єктів інфраструктури ринку, а також з урахуванням подальшого розвитку ОРСП;
- надання організаційної, технічної й фінансової допомоги в створенні й функціонуванні ОРСП;
- стимулювання реалізації на ОРСП сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва;
- забезпечення ОРСП під'їзними дорогами, водо- й електропостачанням, іншими комунікаціями загального призначення;
- включення до програм соціально-економічного розвитку територій заходів щодо розвитку ОРСП;
- організації навчання, проведення семінарів з питань оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, формування й функціонування ОРСП;
- популяризація переваг продажу продукції через ОРСП, особливо серед дрібнотоварних виробників сільськогосподарської продукції, сприяння кооперації сільськогосподарських товаровиробників для продажу продукції на ОРСП і створенню таких ринків, у тому числі кооперативних.

Реалізація завдань Програми розвитку регіональних оптових ринків сільгосппродукції в Україні дозволить:

- зменшити існуючі втрати вирощеного урожаю сільгосппродукції в результаті впровадження сучасної оптимальної системи закупівлі, зберігання та переробки;
- вдосконалити систему ціноутворення сільгосппродукції шляхом, по-перше, створення загальнодержавної інформаційно-довідкової системи щодо оптових цін на сільгосппродукцію на оптових ринках різних регіонів, по-друге, зменшення різниці між цінами закупівель сільгосппродукції безпосередньо у виробників і роздрібних цін для населення внаслідок скорочення кількості посередників;
- досягти позитивного балансу зовнішньої торгівлі сільгосппродукцією за рахунок, по-перше, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції (підвищення якості як результат впровадження сучасних технологій переробки, зберігання, упакування й сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів, та, відповідно, збільшення обсягів експорту і т.п.), по-друге, внаслідок зменшення необов'язкового імпорту сільгосппродукції;

- одержати економію державних коштів за рахунок того, що оптові ринки сільгосппродукції будуть виконувати функції регіональних аграрно-маркетингових центрів, що дозволить вирішити проблему продовольчої безпеки як в державі в цілому за рахунок диверсифікації поставок сільськогосподарської продукції, тобто оптимального співвідношення експортних і імпортних постачань, так і в окремих регіонах за рахунок раціонального перерозподілу між ними потрібних обсягів тих чи інших видів сільгосппродукції;

- виключити необґрунтовані цінові коливання на окремі види сільськогосподарської продукції, обумовлені їх дефіцитом або надлишком в регіонах;

- отримати державі значний економічний зиск за рахунок: упорядкування товарно-грошових відносин між товаровиробниками і посередниками, легалізації угод і, як результат, зростання податкових надходжень до бюджету [7].

Економічний ефект від реалізації проекту будівництва ОРСП біля крупного міста (обласного центра) генерують такі складові:

1) вивільнення площ міських ринків, функціонуючих безпосередньо у місті, за рахунок концентрації оптової торгівлі за міською межею. У місті будуть зосереджені лише ринки роздрібною торгівлі;

2) збільшення податкових надходжень від підприємств регіонального АПК до місцевого бюджету. Очікується, що розвиток організованих прозорих збутових систем сільськогосподарських та продовольчих товарів, справедливе ціноутворення, становлення однакових торгових правил, створення рівних умов для всіх учасників торгівлі, розповсюдження об'єктивної ринкової інформації сприятиме розвитку сільського господарства, переробної та харчової промисловості в регіоні, стане потужним чинником зростання виробництва та доходності підприємств даних видів економічної діяльності, розширивши, таким чином, базу оподаткування;

3) активізація експорту сільськогосподарської продукції з регіону, розвиток експортної інфраструктури, додаткові податкові надходження;

4) зростання інвестиційної привабливості Одеського регіону, інвестиційних надходжень до регіонального АПК;

5) підвищення ролі та економічної значущості регіону в системі міжрегіональної торгівлі сільськогосподарською продукцією;

6) зміцнення підвалин регіональної продовольчої безпеки, підвищення рівня продовольчого самозабезпечення області, зниження залежності від імпортних товаропотоків аграрної і продовольчої продукції.

Екологічний ефект від організації ОРСП передбачає:

1) забезпечення високої якості, екологічної чистоти та безпеки сільськогосподарської продукції, що реалізується через регіональний ОРСП;

2) дотримання екологічних та санітарних норм і правил;

3) сприяння розвитку регіонального ринку екологічно чистої аграрної продукції вітчизняного виробництва; підвищення доходів фермерів, які спеціалізуються на вирощуванні органічної сільськогосподарської продукції;

4) ефективне використання аграрного потенціалу регіону, підтримання, довготривалої родючості ґрунту при впровадженні органічного аграрного виробництва, збереження природного середовища, мінімізація екологічних ризиків;

5) посилений контроль за якістю та сертифікація екологічно чистої аграрної продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів і, як наслідок, зростання її експорту до країн Європи, де сьогодні існує стійкий незадоволений попит на таку продукцію.

Соціально-економічний ефект від проекту будівництва ОРСП полягає в такому:

1) створення додаткових робочих місць у сільській місцевості за рахунок нарощування обсягів виробництва діючих сільськогосподарських підприємств та створення нових фермерських господарств, зокрема таких, що займаються вирощуванням органічної продукції;

2) зростання доходів населення, зайнятого на підприємствах регіонального АПК;

3) підвищення рівня життя населення, зменшення кількості захворювань через неякісне харчування, зменшення загрози здоров'ю населення;

4) забезпечення оптимальних споживчих цін, збільшення купівельної спроможності населення регіону, підвищення рівня економічної доступності продовольства, що є складовою регіональної продовольчої безпеки.

Література:

1. Лисюк В.М. Відтворювальна функція товарних ринків / В.М.Лисюк // Економічні інновації; Інноваційний інструментарій розвитку господарської діяльності - 36. наук, праць: Одеса, 2011.-Вип.42. - С. 140-149.

2. Прокопа И., Бородин Е. Какая модель агросектора нужна Украине? // Дзеркало тижня. Україна.-№18, 18 травня 2012.

3. Корінець Р., Швецова Л. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: Запитання та відповіді /ПроектUSAID «Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази», Український освітній центр реформ. – Київ, 2007. – 88 с.

4. Лисюк В.М., Ярмоленко О.Б. Стратегія розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / В.М.Лисюк // Економічні інновації. -20П.-ВИП.43.-С. 150-159.

5. Осташко Т.О., Волощенко-Холда Л.Ю. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів /Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко-Холда; НАН України Ін-т економіки та прогнозування. – Київ, 2011. – 224 с.

6. Лисюк В.М. Розвиток регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції / В.М. Лисюк, О.В.Нікішина, О.Б. Ярмоленко //Экономические инновации: Сб. научн. тр. – Одесса, 2007. – Вып. 28. – С.165-174.

7. Лисюк В.М. Інфраструктурні чинники розвитку товарних агроринків /В.М. Лисюк, О.Б. Ярмоленко //Прометей: Зб. Наук.праць. – Донецьк, 2008. – Вип. (26). – С.70-73.

Abstracts

Yarmolenko O.B.

Creation of a network wholesale markets of agricultural products in the regions of Ukraine, as a way to enhance the reproductive processes in the agricultural sector

The article reviews an author's viewpoint on the role of wholesale markets of agricultural products (WMAF) in reproductive processes in general economic development. The problems of implementation the National Program networking WMAF in Ukraine and their solutions are identified.